

ДЕЈАН МЕДАКОВИЋ
ВУКОВОЈ ЗАДУЖБИНИ

ДЕЛА ДЕЈАНА МЕДАКОВИЋА

Дејан Медаковић
1922 – 2022
Сто година од рођења

Уредник
Зоран Колунџија

Copyright © ИК ПРОМЕТЕЈ, Нови Сад, 2022.

Издавање ове књиге подржали су

Министарство културе и информисања Републике Србије

Аутономна Покрајина Војводина – Покрајинска влада

Град Београд

Дејан Медаковић

ВУКОВОЈ ЗАДУЖБИНИ

Приредио:
СЛАВКО ВЕЈИНОВИЋ

УВОД

ДЕЈАН МЕДАКОВИЋ ЗАДУЖБИНАР ПРВОГ РЕДА

Ове године обележили смо изузетно значајан јубилеј: 100 година од рођења Дејана Медаковића, истакнутог српског историчара уметности, универзитетског професора, књижевника, песника, академика, председника Српске академије наука и уметности, декана Филозофског факултета и дугогодишњег председника Скупштине Вукове задужбине.

Дејан Медаковић је био председник Скупштине Вукове задужбине 17 година – и најдуже је бирани председник Вукове задужбине. За председника Задужбине изабран је на IV редовној седници Скупштине, 6. новембра 1991. и био је њен председник све до смрти, 1. јула 2008. године.

Дејан Медаковић учествовао је у припреми и одржавању двадесет седница скупштина Вукове задужбине и два пута је беседио. Први пут беседио је 1990. године на тему *300 година од Велике сеобе*, а други пут 2002. године о *15-годишњици рада Вукове задужбине*.

Дејан је непосредно учествовао у припреми две значајне Академије Вукове задужбине. Прва Академија је одржана 2004. године и била је посвећена обележавању 200. годишњице српске револуције (1804). Његова беседа са овог скупа била је изузетно примљена међу задужбинарима, пријатељима и сарадницима Вукове задужбине, а рекао бих – и шире у нашој јавности.

Друга Академија одржана је 2007. године, поводом обележавања две деценије од оснивања и рада Вукове задужбине. И на овом свечаном скупу Дејан је говорио своју беседу.

Од укупно 14 округлих столова, који су одржани у Вуковој задужбини у периоду од 1999. до 2007. године, Дејан Медаковић је учествовао у припреми и одржавању девет округлих столова.

Вукова задужбина је 7. јула 2007. године објавила Зборник под називом *Вуковој задужбини, Академик Дејан Медаковић*, у коме су сабране беседе, текстови о савременицима, спомени и записи Дејана Медаковића, као и прилози о њему објављени у листу *Задужбина, Даници* и у другим публикацијама Вукове задужбине.

Незаобилазне су оцене и поруке које нам је оставио академик Дејан Медаковић. Пре свега, Дејан се залагао да се Вукова задужбина мора окренути „неомеђеним духовним вредностима српског народа“ и да Вукова задужбина може успешно радити и опстојати само захваљујући својим задужбинарима, пријатељима и сарадницима, као и мрежи својих огранака у матици, заграничју и расејању. Дејан је дао велики допринос сталном јачању и унапређивању рада огранака, за које је говорио да представљају *душу Вукове задужбине*, као и на окупљању и повезивању велике *Вуковске њородице* која живи и ради на свим континентима у свету.

Већ приликом оснивања Вукове задужбине Дејан Медаковић се заложиио за „чврсто начело“ којег се и данас придржавамо – „да се Вукова задужбина неће бавити политиком и да ће поштовати сва она различита мишљења која служе духовном уздизању српског народа, унапређујући све његове истинске стваралачке вредности“.

Тражећи да реално процењујемо наше могућности – средства, кадрове и време у коме делујемо – Дејан се залагао за то да се у раду Вукове задужбине држимо начела *„малих корака“* које у *континуиуиетју даје њожелне и очекиване резултате*. Тиме избегавамо опасности које крију велике речи и празна обећања и на крају доносе обавезна разочарања и неизбежну посусталост. Управо зато Вукова задужбина мора деловати промишљено, ослањајући се на трајне Вукове поруке, које се превасходно тичу очувања српског језика и писма, српске културе, духовности и баштине, српских народних обичаја и веровања, српског фолклора, заштите наших манастира и других културно-историјских споменика, животописа знаменитих људи нашега рода – говорио је Дејан Медаковић.

Немерљив је допринос Дејана Медаковића у покретању алманаха Вукове задужбине – *Данице*, која у континуитету излази од 1994. године, листа *Задужбина* и других важних публикација Вукове задужбине. Био је и иницијатор покретања едиције *Синијезе* о слојевима култура појединих заокружених просторних културолошких целина. У складу с тим настојањима, одржани су научни скупови и објављени зборници о *Слојевима култура Фрушке Горе и Срема, Банату и Бачкој кроз векове*, а сада је у припреми зборник о *Слојевима културе Барање*. Научни скуп о овој теми одржан је у Новом Саду 2012. године.

У својим беседама и наступима Дејан је стално истицао да српски народ, као мали народ, *може само преко својих несумњивих духовних вредности и институција да очува своје егзистенцијалне националне интересе и стекне заслужено поверење*. Наглашавао је да „нема ни једне области којима се бавио Вук Караџић, која се данас може сматрати истрошеном и превазиђеном“. У свом раду *Косово јуче, данас и сутра*, који је написао непосредно пред смрт, истакао је да нам преостаје неограничено поље духовног борења за Косово које мора да остане у нашој свести као трајна присутност нашег националног опстанка. Српски народ мора домаћити управо такав степен духовне свести која неће слабити, већ ојачавати оно наше историјско памћење које нас је одржало у дугим вековима после пропасти наше средњовековне државе. Такав степен националне зрелости захтева трајне напоре, мукотрпно дограђивање, без застанка. За тај велики циљ неопходан је истински препород целе нације, духовно јединство које раскида крхке везе тренутног насиља, лажног победничког тријумфа који подстиче охолост и груби практицизам искључиво материјалне вредности.

Бавећи се деценијама српским темама Дејан Медаковић је кроз своја дела успео да прикаже најважније правце и носиоце нашег друштвеног и уметничког развоја, нарочито кад је у питању историја уметности XVIII и XIX века. При томе посебно место заузима књига *Српски сликари XVIII–XX века, Ликови и дела* коју је ИК *Прометјеј* поново објавила после 53 године, поводом 100-годишњице рођења Дејана Медаковића.

У тим оквирима, обележавајући овај важан јубилеј, нама је био циљ да укажемо на Дејанове научне, друштвене и литерарне домете; да Меда-

БЕСЕДЕ

СВЕЧАНА АКАДЕМИЈА ВУКОВЕ ЗАДУЖБИНЕ (28. 4. 2004)

ПОУКЕ ПРОСЛАВЕ ДВЕСТОТЕ ГОДИШЊИЦЕ СРПСКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ 1804–1814.

Да не будемо од заборава засути

Полагано и незадрживо гасну зубље једне прославе коју је српски народ дочекао збуњен и неприпремљен. Утисак је као да се славље судбоносне српске револуције дешавало негде далеко, у неком другом народу, као да се све то подсећање на сопствену прошлост овде једва кога тиче. Чак и свечарски одбор, као да се уплашио од примљеног задатка. Састављен по превазиђеном узору, од првог часа је успешно умртно сопствену делатност што је, с обзиром на његов састав, било неизбежно. Идејни правац прославе изгубио се у свечарењу фолклорног типа. Све се на јалови спектакл са неуверљивим сценским „масовкама“. Све се одиграло невољно, готово у страху организатора да не падну у канџе опасног национализма. Обелоданила се немоћ да са дужном пажњом прихватимо поруке и поуке које нам пружају оба српска устанка. Те сметње, никако случајне а још мање безазлене, имају своје дубље оправдање. Као да смо сами преорали путеве нашег политичког развоја који воде до друштвене зрелости а у темељима су сваког складног напретка. У правом духовном слепилу, као фатаморгана, ишчезла је вертикала наше историје, традиционално и дубоко укорењено осећање за правду, истинољубивост и верност моралним начелима која су озаконила европску цивилизацију. Снагом корумпираних медија и политичке борбе за неограничено владање светом, претворени смо у непокорне џелате који другима спречавају њи-

хову срећу. А наше жртве, пале за начела слободног света, осуђене су на презир и прећуткивање. Савремени свет нас грубо потискује у страну, захтевајући да у рајетинској покорности саслушамо своју осуду коју једнострано изриче победничка правда. У понижењу чекамо одобрење да нас чувари европског и светског морала милостиво пропусте кроз уска врата савременог света. Као историјски народ, сећамо се сличних невоља наших далеких предака, који су упркос њиховој одбрани европске цивилизације, трпели готово истоветне неправде. Немогуће је да заборавимо на опомену коју је још давно изрекао Тацит, исмевајући лудост оних који мисле да је могуће помоћу силе у садашњости избрисати памћење будућих времена (Tacit Anaes IV). Зар сачувано памћење у петовековном ропству, не сведочи о његовој неизбрисивости, снази и моћи да одбрану усмеримо ка предању које је бранило наш сан о слободној држави? За устанике је, по речима апостола Павла, вера била „постојано чекање онога чему се надамо и доказивање онога што не видимо“. Били су то неугасиви гласови храбрих предака, које су као небеску поруку непогрешиво препознали српски устаници 1804. и 1814. године, када су незадрживо кренули да је остваре, надахнути спојем земаљског и небеског опредељења. Овакво опредељење донело нам је часно име „Новог Израиља“, како су о Србима казивали средњовековни писци. Пророчка објава св. Николаја Леличког уноси нову метафизичку светлост у појам страдања. Суштина његове поруке објављује да народ који није страдао није имао велику историју. Човек који није страдао није спознао суштину људске драме и бола, јер је „његов живот плитак“. Овако сазданим заносом устаници су остварили огромну, готово нестварну националну енергију, кадру да упркос свему измене границе у овом делу европе. Испунило се пророчанство мудрог Саве Текелије, изречено у његовом меморандуму цару Наполеону: „Пролазе векови, а једна нација никада не одустаје од чежње за својом независношћу, ма колико она била тегобна“. То је основна порука српских револуционара из 1804, захтев да се по сваку цену обнови српска држава. Тако су они скоро на почетку своје борбе одредили први и основни задатак српскога народа, који је у освит новог доба одредио правце поступања сабраних народних снага. Својом силином оне су биле кадуре да превазиђу искрсле распре устаничких вођа и да са ослободилач-

ких стаза уклоне негативно наслеђе прошлости, а пре свега неслогу и неусаглашени развој унутрашње народне управе. У посленаполеоновској Европи, тачније у једном њеном делу, код Немаца на пример, брзо су уочене српске ослободилачке тежње, које су у просвећеном свету наишле на одобравање и помоћ. Била је то подршка оних духовних снага које су припремиле идеје романтизма у Европи, прикључивши их покретима за стварање нових националних држава.

У том узбудљивом духовном сусрету, велике су заслуге Вука Стефановића Караџића, који је Европи понудио најлепше резултате свог огромног духовног искуства. Тај дар пробудженог српског народа стигао је европском свету из самог срца српске револуције, који га је прихватио са пажњом и разумевањем.

Овом чину претходи и велики утицај Доситеја Обрадовића, следбеника европског просветитељства који је прегао да Србима утре путеве европеизације смањујући раскорак који су их без њихове кривице делили од просвећеног света. Образован у Халеу и Лајпцигу код Еберхарда и Борна, Обрадовић је Србима подарио свој превод Лесингове мале игре *Мамон о пријатељству*. Проучавање метафизике и логике код Лајбница и практичног начина мишљења код Волфа, није човекољубивог Доситеја спречило да на позив српских устаника напусти лагодност грађанског живота у Трсту и да се до смрти преда свом „сербском отечеству“. Поучио нас је трајно својим примером како паметно схваћени космополитизам није у несагласју са истинским родољубљем. Појавили су се први озбиљнији покушаји да се у ватри револуције не занемаре просвета и образовање. Захваљујући овим напорима, Србија је добила и своје прве школе и програм да се европска мисао прилагоди тешким условима борбе против заосталости. Дирљиве су овакве тежње да се измире начела модерне западњачке етике са оним која су се одржала у чврсто омеђеним оквирима касновизантијске духовности. Целокупно Доситејево дело, као и његова неуморна просветитељска личност уграђени су у поруке српске револуције од трајне вредности.

Њима припада и деловање устаничког законодавца проте Матеје Ненадовића. Ратник и дипломата, прота је Законик саставио из више духовних извора, од средњовековног Законоправила, заправо Фотијевог

Номоканона и појашњењима Јована Зонаре, Душановог законика и тада најнапреднијег европског законика, Наполеоновог *Côte Civil*. Без обзира на компилативни карактер протиног законика, битна је његова основна мисао да нема цивилизоване земље без закона и његовог поштовања. Као да у том устанничком законнику одзвањају старе римске опомене: „Не ојачава током времена, што по закону од почетка чврсто не стоји“. Опредељење да се у Србији створи судство које ће судити по закону, не може да застари јер представља живу мисао која захтева непрекидне напоре да се оно, пратећи дух времена догради и усаврши. Стварање Совјета у устанку резултат је државничке мудрости и одлуке да се будућа држава устроји према реду који је једнако обавезан за све друштвене слојеве. У жељи да се ограничи било чија неограничена власт и самовоља, јасно се назиру и одредбе преузете из Душановог законика средњовековне Србије. То доказује да умни подстицаји из прошлости могу да надживе пропаст државе у којој су настали. Постоје начела саздана од непролазних вредности. Срећан је народ који у примерима из своје државно-правне историје може да пронађе подршку за своје савремено поступање. Ни један народ не сме да се уплаши од светлих али ни тамних страна своје историје. Ако неки савремени научник, к томе и слависта, има смелости да наше хајдуке прогласи разбојницима, а не повеже их са ослободилачким борбама поробљеног народа, он доказује да се о историјским збивањима може размишљати на разне начине, али никада пристрасно и са мржњом. Тужни су и они домаћи гласови који су радничкој класи Србије поручивали да је њен највећи интерес повећање производње и тржишно понашање, а не „подизање споменика некаквим војводама из Првог и Другог српског устанка“. Суочавамо се са још једном поруком ове двестогодишњице: не плашите се историје! Није историја која вуче унатраг и кочи напредак. Не окива нас она заблудама и глупошћу. Она није нешто што је заувек покопано и предато заборава. Историја значи управо супротно. Њена је дужност да указује не само на прошлост него и на данашњицу, да непрекидно и непоткупљиво опомиње и на будућност. Познавање историје успешно лечи многа отуђења савременог света, усамљеност, саможивост и асоцијалност, и спречава нас да своју државу, уколико је обезакоњена, видимо као разбојничку шпиљу. Најзад, није без значаја ни њена лековита

улога када нове околности присиљавају све грађане једне земље да преиспитају своје и опште родољубље и да га усагласе са данашњим процесима у свету. Овакав напор претпоставља и прихватање новог система вредности.

Још је 1896. умни Михајло Валтровић упозоравао да без правог познавања „прошлости своје, не може један народ ни да појми и схвати, задатак му у садашњости. Не познавајући потпуно што је некад знао и могао, нема живог подстицаја ни мерило за своју садашњу снагу и способност; нема оправданог поноса, који улива смелости за предузећа ван навиком ограниченог живота.“ Потврђује се начело романтизма „да се историјско у једном уметничком делу не одређује као пролазност тог дела, већ као потенција трајања“.

Прослава 200 година од српског устанка је прошла тихо, уплашено, недостојна самог чина. Биће упамћена као тужно, необориво сведочанство националне збуњености народа који се обрео у вртлогу разних супротности које бујају у данашњем светском пандемонијуму. И поред свега, наше савремено поступање и сви ови необјашњиви, тешко разумљиви, али свакако неоправдани обзири, сав раскорак у којем смо се нашли супротстављени свим токовима наше историје, па и оним најсветлијим, не умањују сјај којим зрачи српска револуција у Првом и Другом устанку. Наше духовно слепило можемо сматрати само као привремено и пролазно. Тешко је прихватити мисао да су племенита стремљења у српском народу исцрпљена и коначно посустала. Народ који је у два устанка са великим жртвама обновио своју државу, нема право да се без отпора преда суморним мислима и равнодушности поражених. Све кризе савременог света које не престају, већ се неутешно увећавају, исцрпљују и збуњују унесрећене људе, а трајаће док се не заустави убрзани раскорак духовног и материјалног света. Наш је задатак да се коначно саберемо и уозбиљимо, да покушамо избећи све невоље овог хаотичног времена које угрожава не само нас, већ и европску цивилизацију. Србију чекају многи неостварени науми, који нам одузимају право на њихово неутрално посматрање изван свакодневног живота. Са разних страна стизали су позиви на буђење, а сви ти покличи усмерени су на остварење сна о слободној српској држави. Данас понављамо тај позив, јер нам предстоји одговоран

задатак да стално дограђујемо своју државу. Око такве мисије сабрано је искуство свих наших предака, од оснивача средњовековне државе до оних који данас желе да остваре овај аманет. То нису само појединци, већ цео народ. Од тог посла нема изузетака. Чиме ћемо доказати да смо разумели поруке славних српских устаника? Да ли смемо да заборавимо Његошеву опомену коју у *Горском вијенцу* изговара кнез Јанко: „Похулио вјеру праћедовску, зароби себе у туђина“? Из таквог ропства нема избављења. Следује казна да будемо, како каже прота Матеја, „од заборава засути“.

Дејан Медаковић

СВЕЧАНА АКАДЕМИЈА ВУКОВЕ ЗАДУЖБИНЕ ПОВОДОМ ОБЕЛЕЖАВАЊА 20 ГОДИНА РАДА

Слово задужбинарима

Поштовани скупе, драги наши задужбинари,

Са посебном радошћу част ми је да отворим Свечану седницу Вукове задужбине посвећену двадесетој годишњици њеног рада.

Осећам дужност да се у овом тренутку подсетим на наше осниваче, најпре оне који су 1937. године покренули оснивање Вукове задужбине. Обустављен је њен рад након избијања рата 1941. године, а њено деловање није продужено ни у новонасталим послератним условима све до 1987. године када је у историјској дворани Коларчевог народног универзитета, одржана Оснивачка скупштина. Тада је нова Вукова задужбина покренута а одређени су и њени нови радни задаци. Тим чином започео је други период Вукове задужбине захваљујући покретачима, књижевнику Милану Ђоковићу и великом друштвеном ентузијасту какав је био Гвозден Јованић. Без посебне помпе, почело се скромно, са поступним отварањем према друштву у оправданом уверењу да ни до данас нису потрошене и обезвређене све тада сагледане поруке Вука Стефановића Карацића. Његове мисли, својом далековидошћу, претрајале су векове па и данас могу да послуже постављању и утврђивању озбиљних националних задатака. Још једном потврдило се вековно искуство о пуној садржајној вредности и савремености коју нам пружају умна сведочанства прошлости. Разуме се, она су корисна само када без идеолошких предрасуда разборито ишчитавамо њихову употребну вредност.

Зато смо се од почетка окренули неомеђеним духовним вредностима и приступили оснивању мреже наших огранака, и сталном унапређивању њиховог рада, избегавајући савремене политичке границе. Због тога смо, сасвим легитимно, проширили границе духовног простора српског народа од Републике Србије, па све до прекоморских крајева где живе Срби у расејању. Исход оваквих наших напора исказује се чињеницом да су, до данас, на свим овим просторима основана 34 огранка. Сви ови огранци утемељили су свој рад као следбеници вуковских порука, а такво опредељење даје видљиве и све боље резултате. Посебно истичем залагања за проблеме српског језика, усмено народно стваралаштво, изворну народну музику и очување ћирилице.

Остварење програма Вукове задужбине представља једногодишње излагање календара-забавника *Даница* под уредништвом др Миодрага Матицког и дописног члана САНУ Наде Ђорђевић-Милошевић. Значај ове јединствене књиге, од које је до данас објављено 15 томова, из године у годину обогаћује српску културу. Њена појава подстакнута је *Даницом* коју је уређивао сам Вук од 1826. до 1834. године. Повећавање тиража нове *Данице* најбоље је сведочанство како је она прихваћена у проширеном духовном простору српског народа. Истовремено, морам истаћи и новине *Задужбина*, које излазе четири пута годишње. До данас је објављено 80 бројева. Захваљујући вредним сарадницима и мудрој издавачкој политици, *Задужбина* већ одавно представља незаобилазне, јединствене новине за важна савремена питања српског језика и шире културне проблематике.

Када се из забавника *Даница* пажљивије прегледа стални раст њених претплатника, посебно појединачних, може се закључити да је наш народ кадар да, упркос свим невољама и слабљењу куповне моћи, тачно препозна стварну вредност и корист коју нуде ове публикације. Овакво схватање, које брзо буди једну посебну врсту родољубља, које сматрамо значајним и неопходним за сваку озбиљну друштвену делатност. Наше је чврсто уверење да се једино преко културе могу потврдити мали народи и тако избећи негативне, понекад и погубне токове који ничу из свих облика безобзирне глобализације. Сведоци смо да се често код нас чује вапај за интеграцијом са Европом. У тој жудњи најмање се води рачуна да

је добар део путева према Европи наш мали, и често угрожени, народ већ одавно прешао и да већ увелико поседујемо довољно историјских доказа о нашој често и наивној вери у праведност Европе, или како је лепо певао Лаза Костић: „сад видим добро шта нас убија, крај гујског срца свијест голубија“.

Већ приликом оснивања Вукове задужбине 1987. године објављено је чврсто начело да се ова установа неће бавити политиком и да ће поштовати сва она различита мишљења која служе духовном уздицању српског народа, потврђују и унапређују све његове истинске, стваралачке вредности. Ми без оклевања верујемо у тај облик нашег оплемењивања, уверени да је то задатак од животног значаја за данашње и будуће генерације. Најзад, убеђени смо да стварање једног изворног духовног портрета сваке нације, може једино да служи међусобном препознавању и успостављању једног хуманог и оплемењеног дијалога, тако потребног у данашњим временима људског отуђења, чемерне усамљености и лутања у беспућу. Прихватајући начело „малог корака“ али без застајања, Вукова задужбина истрајно жели да оправда име које носи.

Позивам вас да нам се придружите!

Гроцка, 26. август 2007.

Дејан Медаковић
(Задужбина Илије Коларца, 4. 12. 2007)

АКТУЕЛНОСТ ВУКОВИХ ПОРУКА

Неминовност Вукове победе

Аподиктичко тврђење о неминовности Вукове победе, захтева додатно објашњење. Стоји чињеница да је Вук ту победу извојевао над својим грађанским опонентима који су своје идеје чврсто везивали за претходни век који је, негде пред његов крај, већ увелико био језички опредељен, прихватајући, опрезно и са мером, постепено прикључење народном говору, као што је то урадио Доситеј Обрадовић, или Јован Мушкатиновић.

За младог Вука, тек изашлог из српске револуције, долазак у Беч представља снажну прекретницу у његовом животу. Затекао је Беч у слављеничком расположењу после Наполеонових пораза, и Метерникову видну улогу у прекомпоновању савремене Европе, стварањем Свете Алијансе. Међутим, много важније од измењених политичких прилика за формирање младог Вука, важнија су и непосредно утицајнија духовна кретања у Бечу, који је тек изашао из раздобља јозефинистичког просветитељства чије последице на интелектуалну климу не треба искључити. Чак много касније и сам Вук се са поштовањем сећао значаја цара Јосифа II и његових реформи од којих се одржао једино његов патент о толеранцији. Уосталом, идеје јозефинизма ушле су у све поре будућих националних покрета у аустријској империји у XIX веку. Те идеје ослобођеног и просвећеног грађанског слоја налазе се и у чувеном Вуковом писму кнезу Милошу из 1832. године. По нашем суду, управо те идеје одјекују у духовној клими Беча па би вредело да се њихов одјек потражи у великом делу Вука Караџића.